

**Οι Οικονομικές συνέπειες της Ειρήνης μετά 90 χρόνια.
Διεθνείς οικονομικές σχέσεις σε ταραγμένες πολιτικά εποχές.**

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Στις 5 Ιουνίου 1919 ο τριανταεξάχρονος, τότε, John Maynard Keynes υπέβαλλε την παραίτηση του από τη θέση του δημοσίου υπαλλήλου στο Υπουργείο Οικονομικών που τον είχε οδηγήσει στη θέση βοηθού γραμματέα του Υπουργού με αυξημένες αρμοδιότητες, λόγω της διαφωνίας του με τη στάση της χώρας του στις διαπραγματεύσεις της Συνθήκης των Βερσαλλιών.¹ Μέχρι το Δεκέμβριο του 1919 έγραφε πυρετωδώς το βιβλίο που έμελλε να τον κάνει διάσημο στο χώρο της διεθνούς οικονομικής και κοινωνικής ζωής, τις *Οικονομικές Συνέπειες της Ειρήνης*, ένα βιβλίο που πούλησε σε έξι μήνες 100 000 αντίτυπα και μεταφράστηκε σύντομα σε 12 γλώσσες . Μετά την κυκλοφοριακή αυτή επιτυχία, ότι και να έλεγε η έγραφε στο μέλλον ο Keynes είχε βέβαιη τη δημοσιότητα, θετική η αρνητική.²

Όπως και άλλα έργα του Keynes, οι *Οικονομικές Συνέπειες της Ειρήνης* συνδυάζουν πολλές ιδιότητες. Είναι καταρχήν μια πραγματεία διεθνών οικονομικών σχέσεων που πασχίζει σε μια δύσκολη πολιτικά περίοδο να διατυπώσει αρχές οικονομικής συνεργασίας και εμπορικών ανταλλαγών μέσα από αμοιβαίες υποχωρήσεις και αναγνώρισεις συμφερόντων του Άλλου. Είναι επίσης μια οικονομικό-τεχνική μελέτη υψηλού επιπέδου που έβαλε τη στοιχειώδη στατιστική ανάλυση στο επίκεντρο της οικονομικής επιχειρηματολογίας. Είναι, τέλος, μία λογοτεχνική σκιαγράφηση των πολιτικών

¹ Για λεπτομέρειες σχετικές με τα όσα αναπτύσσονται παρακάτω, βλ. Markwell (2006, κεφ. 2-4) Skidelsky (1983, κεφ. 15-16) και Moggridge (1992, κεφ.12-13). Πρόσφατο συλλογικό έργο σχετικό με τον Κευνς είναι το Backhouse/ Bateman 2008

² Στο Mc Cann 1998, σελ.21-258 περιλαμβάνονται 33 βιβλιοκριτικές των *Οικονομικών Συνεπειών της Ειρήνης*. Γνωστότερη αρνητική κριτική για το έργο αυτό από γνωστό οικονομολόγο είναι αυτή του Veblen 1920

ηγετών των μεγάλων δυνάμεων της εποχής υψηλής αισθητικής και διεισδυτικής κριτικής ανάλυσης της προσωπικότητας τους, που έκανε αίσθηση από μόνη της, και ανεξάρτητα από οτιδήποτε άλλο.

Το ενδιαφέρον του διεθνούς κοινού για το βιβλίο αυτό, και για άλλα σαφώς υποδεέστερα του για το ίδιο θέμα, δεν πρέπει να εκπλήσσει.³ Η συνθήκη των Βερσαλλιών, που τερμάτισε τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο, είναι μια από τις λίγες διεθνείς συμφωνίες που προκάλεσαν από την πρώτη στιγμή έντονες συζητήσεις και αντιπαραθέσεις. Οι υποστηρικτές της έβλεπαν στα άρθρα της να θριαμβεύει η δημοκρατία, η αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών και η δικαιοσύνη απέναντι στον милитарισμό και τον αυταρχισμό. Όσοι τη σχολίαζαν αρνητικά κατέκριναν τον κυνισμό των νικητών, τη διάθεση τους για εκδίκηση, και την έλλειψη ρεαλισμού από πλευράς τους που έκανε μια μακροχρόνια ειρήνευση της γηραιάς ηπείρου εξαιρετικά αμφίβολη. Σε κάθε περίπτωση αποτυπωνόταν στα άρθρα της μία νέα ισορροπία δυνάμεων, ο ιδεαλισμός και τα ηθικά προστάγματα της Belle Epoque συνδυασμένα με πολιτικές ισχύος.

Οι διαπραγματεύσεις στις Βερσαλλίες άρχισαν, όπως γνωρίζουμε, με την αποδοχή από πλευράς Γερμανίας, της έκκλησης των 14 σημείων του προέδρου των ΗΠΑ Woodrow Wilson που διατύπωναν αρχές μίας «δίκαιης ειρήνης» μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών. Τα σημεία 7, 8 και 11 προέβλεπαν την υποχρέωση της Γερμανίας να «αποκαταστήσει» (restore) τις πληγείσες από τον πόλεμο περιοχές, οι δυνάμεις της Entente όμως άλλαξαν στη συνθήκη της ανακωχής την συγκεκριμένη λέξη με το «αποζημίωση» (compensate) για να ικανοποιήσουν την κοινή γνώμη των χωρών τους και να κρατήσουν στη μεταπολεμική ισορροπία δυνάμεων τη Γερμανία αποδυναμωμένη. Έτσι ακολούθησε περίοδος έντασης και πολεμικών μέσα κι έξω από την αίθουσα των κατόπτρων, αντιπαραθέσεων που μεταφέρθηκαν στις Ευρωπαϊκές κοινωνίες

³Σύγχρονες προσεγγίσεις στη Συνθήκη των Βερσαλλιών περιλαμβάνουν τα Mayer 1968, Kent 1989 και MacMillan 2003. Βλ και το επετειακό συνέδριο στο Boemeke et. al. (2006) από το οποίο απουσιάζει παντελώς αναφορά στον Κευνς !

παράγοντας μια εντυπωσιακή αρθρογραφία στον καθημερινό τύπο καθώς και πολιτικές αντιπαραθέσεις που κράτησαν επί δύο δεκαετίες .⁴

Σήμερα ξέρουμε ότι τη συνθήκη των Βερσαλλιών την ακολούθησε, 20 χρόνια αργότερα, ο Β Παγκόσμιος Πόλεμος, και αυτόν μια νέα ισορροπία δυνάμεων στη διεθνή πολιτική, αυτή της Γιάλτας και του Πότσνταμ, μία ισορροπία που μεταβλήθηκε μετά το 1989, με μια υπερδύναμη να κυριαρχεί, αλλά και να αμφισβητείται έντονα για τις επιλογές της. Βέβαια κανένας πόλεμος δεν έκανε έχει συμβεί στο χώρο της Ευρώπης εδώ και 50 χρόνια, ούτε προβλέπεται κάτι τέτοιο. Η αβεβαιότητα όμως για το μέλλον των διεθνών οικονομικών σχέσεων στο σημερινό παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, με μία βαθιά, όπως όλα δείχνουν, οικονομική κρίση σε εξέλιξη, δίνει στην ενασχόληση με τις *Οικονομικές Συνέπειες της Ειρήνης* μία επίκαιρη διάσταση και διδάγματα για πολιτικές ηγεσίες με υψηλό αίσθημα ευθύνης, μία και το βιβλίο αυτό δεν είναι εγχειρίδιο «ορθής» συμπεριφοράς μετά από πολέμους, αλλά ανάλυσης πολιτικών στρατηγικών σε περιόδους πολιτικών και οικονομικών ανακατατάξεων.

Η πορεία του Keynes ως το 1919

Πολυάριθμες δημοσιεύσεις μας έχουν δώσει με ενάργεια την ιδιοσυγκρασία, το επιστημονικό στίγμα και τις πολιτικές απόψεις του John Maynard Keynes καθώς από φοιτητής στο Eaton, μέλος των Αποστόλων και της ομάδας του Μπλούμσμπερυ, έγινε δημόσιος υπάλληλος το 1906, διατηρώντας παράλληλα θέση διδακτικού προσωπικού στο Κέμπριτζ από το 1908.

Ήδη από το 1903 είχε ταχθεί υπέρ του ελεύθερου εμπορίου και κατά των σχεδίων του Joseph Chamberlain για εισαγωγή προτιμησιακού δασμολογίου υπέρ της κοινοπολιτείας και κατά των υπολοίπων χωρών του κόσμου.(Markwell 2006,11-

⁴ Η οικονομική κατάσταση της εποχής καλύπτεται συνοπτικά από τον Maddison 2006, ενώ στους Kindleberger 1986 και Capie 2003 δίνεται έμφαση στην περίοδο μετά το 1929. Στον Aldcroft 2006 βρίσκει κανείς την οπτική των περιφερειακών οικονομιών της Ευρώπης στην ίδια περίοδο. Οι εξελίξεις στη Γερμανία καλύπτονται από τον Myerson 2004

13). Υπερασπιζόταν τον πατριωτισμό, αντιδιαστέλλοντας τον από τον εθνικισμό, και θεωρούσε ότι η Βρετανική αυτοκρατορία προήγαγε την συνολική ευημερία των λαών της, και όχι της μητρόπολης και μόνο. Αντιμαχόταν όμως την ιδέα της μετατροπής της σε κλειστή λέσχη εμπορευόμενων που θα απέκλειε οποιοδήποτε τρίτο από τις θετικές συνέπειες της διεύρυνσης των διεθνών οικονομικών σχέσεων. Με δύο λόγια πίστευε, όπως διακύρητε και ο Angell εκείνη την εποχή ότι το ακώλυτο διεθνές εμπόριο προάγει την ειρήνη και αποτρέπει τις συγκρούσεις. (Ψαλιδόπουλος 2003, 170-7)⁵

Άλλο σημαντικό στοιχείο της προσωπικότητας του, στοιχείο που διατήρησε όλη του τη ζωή, ήταν το αίσθημα ευθύνης που ανέπτυξε ως συνειδητοποιημένος Βικτωριανός , ευθύνης της πνευματικής ελίτ, στη οποία ο ίδιος ανήκε, απέναντι στο κοινωνικό σύνολο. Η Principia Ethica του G .E. Moore με την υπαγωγή του ατόμου σε κανόνες υπακοής σε αρχές στα πλαίσια της κοινωνικής δράσης και η έντιμη έρευνα της σχέσης των ατομικών συναισθημάτων με τα γεγονότα του εξωτερικού κόσμου αποτελούσαν, όπως παραδέχθηκε το 1938 και ο ίδιος, τη «θρησκεία» βάσει της οποίας πορεύτηκε στο δημόσιο βίο του. Επέτασσε, μεταξύ άλλων, την αποστασιοποίηση του ατόμου από προσωπικά υλικά συμφέροντα την ώρα χάραξης δράσης, και την αναζήτηση του «γενικού καλού» όπως αυτό προέκυπτε από την ανιδιοτελή μελέτη των πραγματικών δεδομένων.

Το ξέσπασμα του πολέμου βρήκε τον Κευνς σκεπτικιστή σχετικά με την συμμετοχή της Βρετανίας σ αυτόν, αλλά και οπαδό της νίκης σ αυτόν αργότερα. Το βάλτωμα όμως στα μέτωπα, οι εκατόμβες των νεκρών στην Somme και αλλού, η χρήση χημικών όπλων και οι απώλειες μη εμπολέμων τον μετέτρεψαν σε φιλειρηνιστή, όπως ήταν από την αρχή και σύσσωμος ο κύκλος των φίλων του Μπλούμσμπερρυ. Μετά το ξέσπασμα της Οκτωβριανής επανάστασης, η αντιπαλότητα του στη συνέχιση του πολέμου και το ζήτημα της επιστράτευσης στην πατρίδα του τον έφεραν στο χείλος της παραίτησης από τη θέση του . Σε

⁵ Στους Bottom 2003 και Kirshner 1999 συζητούνται από σύγχρονη σκοπιά ζητήματα σχετικά με την κρίση του φιλελευθερισμού της εποχής και την αντανάκλαση της στους διανοούμενους που τον υπηρετούσαν.

επιστολή προς τη μητέρα του έβλεπε να επέρχεται καταστροφή της κοινωνικής τάξης και γενικότερη εξαθλίωση, με αποκλειστική υπαιτιότητα των ανίκανων αρχουσών τάξεων της Ευρώπης (Markwell, 2006, 30). Ωστόσο παρέμεινε τελικά στη θέση του, διαταράζοντας έτσι τη σχέση του με τους φίλους του, συντάσσοντας ακατάπαυστα μνημόνια για τα δημόσια οικονομικά, τους τρόπους χρηματοδότησης του πολέμου και τις λοιπές ανάγκες της υπηρεσίας.

Σημαντικό έγγραφο της περιόδου αυτής είναι η κοινή έκθεση Keynes-Ashley που αφορούσε την επίδραση πολεμικών επανορθώσεων στην οικονομική ζωή των εμπολέμων. Η οικονομικό-ιστορική αυτή μελέτη επικεντρωνόταν κυρίως στην αποζημίωση της ηττημένης Γαλλίας προς την Πρωσία το 1871. Δεχόταν ότι η είσπραξη αποζημίωσης ήταν θετική για την οικονομία της εισπράτους χώρας, διερευνούσε όμως τα αίτια της οικονομικής κρίσης στην Πρωσία το 1873, και αναγνώριζε ότι ο τρόπος πληρωμής (εφ άπαξ ή σε δόσεις) και το είδος πληρωμής (σε πολύτιμο μέταλλο, σε ρευστό ή με μορφή εξοπλισμού) έπαιζε ρόλο στην εξέλιξη της οικονομικής ζωής μετά το τέλος του πολέμου. Στη μελέτη αναλυόταν η ικανότητα μίας ηττημένης Γερμανίας να πληρώσει επανορθώσεις, αν μη τι άλλο, προς το Βέλγιο και, παρά τη διαφορά εκτιμήσεων μεταξύ των δύο συγγραφέων, αυτοί συμφωνούσαν ότι η Γερμανία θα έπρεπε ως μέλλουσα ηττημένη να συμβάλλει στην οικονομική ανόρθωση περιοχών που είχε κατακτήσει. Ο Κευνς δεχόταν με άλλα λόγια την πληρωμή επανορθώσεων από πλευράς ηττημένου, δεν είχε όμως τότε προφανώς υπόψη του τις απαιτήσεις που θα διατυπώνονταν κατά της Γερμανίας στις Βερσαλλίες.

Το τέλος του πολέμου βρήκε την παγκόσμια οικονομία μπροστά σε πρωτόγνωρες καταστάσεις. Σε όλες τις εμπόλεμες χώρες είχαν διογκωθεί το δημόσιο χρέος και τα δημοσιονομικά ελλείμματα. Αγορανομικοί έλεγχοι έμελλαν να αρθούν προκαλώντας πληθωρισμό. Η μετάβαση από την πολεμική στη ειρηνική οικονομία έθετε κι αυτή τα ζητήματα της, ενώ τα διασυμμαχικά χρέη έμελλαν να αποδειχθούν αγκάθι στην αποκατάσταση ομαλότητας στις διεθνείς οικονομικές σχέσεις. Τέλος η Σοβιετική Ένωση είχε αποκοπεί από τον καπιταλιστικό κορμό

αποτελώντας διαρκή υπενθύμιση εναλλακτικής κοινωνικής οργάνωσης για τους εργαζόμενους της γηραιάς ηπείρου.

Ο Keynes, ως εκπρόσωπος της Βρετανίας σε τέσσερις διεθνείς επιτροπές (Skidelsky 1983, 363) και μέλος της αντιπροσωπείας της στις Βερσαλλίες συνέχιζε ακάματος τις προσπάθειες του για την επίτευξη μιας διαρκούς μεταπολεμικής ισορροπίας. Η εμπειρία του στις διαπραγματεύσεις για την αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας σε Γερμανία και Αυστρία και οι δυσκολίες επίτευξής του, κατά τη γνώμη του, αυτονόητου, άρχισε να του μεταφέρει μηνύματα του πόσο δύσκολο θα ήταν το άμεσο μέλλον. Οι δηλώσεις των πολιτικών σε όλες τις νικήτριες χώρες, ειδικά του Lloyd George στις εκλογές του 1918 ήταν πολύ μακριά από την συνεννόηση που κατά τη γνώμη του επιβαλλόταν για την ανάκαμψη της διεθνούς κοινωνίας. Το Μάρτιο του 1919 ο Κευνς κατέθεσε πρόταση διακανονισμού των πολεμικών χρεών όλων των κρατών. Επιχειρηματολόγούσε στη βάση εξεύρεσης λύσης που δεν θα οδηγούσε καμιά χώρα σε χρηματοπιστωτική ασφυξία, που θα εξασφάλιζε τις ροές πληρωμών και εμπορίου διεθνώς, και θα επέτρεπε την ανάπτυξη όλων, άρα και την μελλοντική επαναφορά του κανόνα χρυσού. (Markwell 2006, 65-75, Skidelsky 1983,367-375, Moggridge 1992,308-316) Ο σημαντικότερος δανειστής ήταν οι ΗΠΑ και ο Κευνς κατέβαλε ειδικές προσπάθειες να κερδηθούν οι Αμερικανοί για μια τέτοια ρύθμιση. Πράγματι οι ΗΠΑ είχαν δώσει περί τα 11 δις \$ σε πιστώσεις, τις οποίες και απαιτούσαν πίσω από τους συμμάχους τους, συμβάλλοντας έτσι έμμεσα στην διαρκή αύξηση των απαιτήσεων της Αντάντ για επανορθώσεις από τη Γερμανία στις Βερσαλλίες. Παρά την αρχικά θετική στάση του Γουίλσον η πρόταση Κευνς απορρίφθηκε, παρασύροντας έτσι την επιθυμία του για την ανασυγκρότηση της διεθνούς οικονομικής τάξης στην αφάνεια. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την πορεία της διαπραγμάτευσης για τη συνθήκη, τον αποξένωσε πλήρως από τα τεκταινόμενα στις Βερσαλλίες, ενισχύοντας την ανάγκη του να αποστασιοποιηθεί από διαπραγματεύσεις ενός,

κατά το ίδιο, τόσο κοντόφθαλμου επίπεδου. Υπέβαλλε την παραίτηση του και γύρισε απλός ιδιώτης στην πατρίδα του.

Για την ιστορία να αναφέρουμε ότι το 1922 το Κογκρέσο νομοθέτησε τη World War foreign debt commission ώστε να δεσμεύσει τον πρόεδρο να μην χαρίσει η αναθεωρήσει τους όρους κάποιου διασυμμαχικού δανείου. Με τον τρόπο αυτό παρέμενε η ρευστότητα των ΗΠΑ στην αμερικανική ήπειρο, αντί να ανακυκλωθεί εκεί που υπήρχε ανάγκη. Η οικονομική αυτή επιφάνεια δεν απέτρεψε την κρίση του 1929. Ευτυχώς που χάρη στην μεσοπολεμική εμπειρία και σωφρονέστερες αναλύσεις, σίγουρα ξένες προς τα κοντόφθαλμα συμφέροντα των δανειστών, οι ΗΠΑ ακολούθησαν το πνεύμα των προτάσεων Κευνς μετά το 1944, με την εφαρμογή του σχεδίου Μάρσαλ.

Οι Οικονομικές Συνέπειες της Ειρήνης

Το βιβλίο του Κευνς επιδέχεται, όπως όλα τα σημαντικά έργα πολλαπλές αναγνώσεις και ερμηνείες. Ο Κευνς πίστευε κατ αρχήν ότι η Γερμανία έφερε βαριές ευθύνες για τη κήρυξη, τις καταστροφές, τα θύματα, τις υλικές και ηθικές θυσίες του πολέμου που πλήρωσαν όλοι οι ευρωπαϊκοί λαοί. Από την άλλη πλευρά, πίστευε επίσης, ότι ο πόλεμος δεν είναι μια μονομαχία «κακών» εναντίον «καλών», αλλά μια σύγκρουση στην οποία όλα τα μέρη έχουν τις ευθύνες τους. Η λήξη του πολέμου έπρεπε να εξασφαλίσει συνθήκες επιστροφής σε μια ειρηνική ομαλότητα. Λόγοι δικαιοσύνης απέναντι στις αθώες επερχόμενες, μέλλουσες γενιές, σε αμφότερα τα στρατόπεδα των αντιμαχόμενων, επέβαλε την αποφυγή ταπεινώσεων και γενικά συνθηκών υποδαύλισης μίσους και αισθημάτων εθνικού εγωισμού. Οι σύμμαχοι ειδικότερα είχαν διακηρύξει ως στόχο τους τη καλή πίστη με τα 14 σημεία του Γουίλσον που μιλούσαν για αρχές

μη προσάρτησης εδαφών, μη (χρηματικών) εισφορών, μη τιμωρουσών ρυθμίσεων. Στην πορεία ο Γουίλσον απομακρύνθηκε υπό την πίεση των λοιπών συμμάχων απ' αυτές τις θέσεις για λόγους σχετιζόμενους με τις ισορροπίες στο στρατόπεδο των νικητών. Πέραν αυτού, οι σύμμαχοι δεν έδειξαν καλή πίστη απέναντι στους ηττημένους ζητώντας υπέρογκες επανορθώσεις, στην ουσία όλο το κόστος του πολέμου απ' αυτούς.

Κατά τον Κευνς η συνθήκη αγνοούσε την οικονομική αλληλεγγύη της Ευρώπης. Καταστρέφοντας τις βάσεις της οικονομικής ζωής της Γερμανίας υπονόμει την μελλοντική ευημερία και ανάπτυξη των ίδιων των συμμάχων. Η συνθήκη λοιπόν ξεπερνούσε το εφικτό, και απαιτώντας το αδύνατο, δεν ρύθμιζε τίποτα σε ρεαλιστική βάση.

Κατά τον Κευνς η συνθήκη

A) καταργούσε το εξωτερικό εμπόριο της Γερμανίας, της απαγόρευε να έχει αποικίες, της στερούσε τον εμπορικό της στόλο και γενικά τα δίκτυα των επενδύσεων και της διενέργειας εμπορικών πράξεων στο εξωτερικό.

B) Απαγόρευε στη Γερμανία τη διατήρηση βιομηχανίας άνθρακα και δραστηριοτήτων περί αυτόν.

Γ) Υπονόμει το σύστημα μεταφορών και δασμών της Γερμανίας.

Αν η Γερμανία στερούνταν τα μέσα να αναπαραχθεί ως χώρα, αν καταδικαζόταν να γίνει από βιομηχανική αγροτική, τότε θα ήταν ακόμη δυσκολότερο, σύμφωνα με τον Κευνς, να βρει τους πόρους να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις της.

Οι συνολικές επανορθώσεις της Γερμανίας ήταν σύμφωνα με τη Συνθήκη Ειρήνης του 1919 40 δις. \$ Το ποσό αυτό ήταν πληρωτέο σε δόσεις, από κάποιο σημείο και μετά, έντοκες. Το όλο σύστημα αποπληρωμής ήταν εξαιρετικά πολύπλοκο και αδιαφανές, ενώ οι συσσωρευμένοι τόκοι θα κρατούσαν τη Γερμανία σε καθεστώς ισόβιας χρέωσης.

Ο Κευνς υπολόγιζε από την πλευρά του ως εφικτό και δίκαιο να πληρώσει η Γερμανία το ένα τέταρτο αυτού του ποσού, δηλ. 10 δις. \$, αναλύοντας διεξοδικά και βάσει στατιστικών δεδομένων τον υπολογισμό του. Για τους λόγους αυτούς

η αναθεώρηση της συνθήκης ήταν, κατά τον Κένυς, μονόδρομος. Ένα διεθνές δάνειο η ακύρωση των διασυμμαχικών πληρωμών και άλλα μέτρα διεθνούς διακανονισμού των προβλημάτων ήταν, στην τότε συγκυρία, δύσκολο να επιτευχθούν, αποτελούσαν όμως τις μόνες δυνατές διεξόδους για μία βιώσιμη ισορροπία στην Ευρώπη.

Οι *Οικονομικές συνέπειες της Ειρήνης* πέρασαν στην ιστορία και χάρη στα –από πολύ λίγο κολακευτικά ως πλήρως αποδομητικά- πορτρέτα των πολιτικών ηγετών των συμμάχων που φιλοτέχνησε ο Κένυς. Σε μια εποχή άκρατου σεβασμού προς τους ασκούντες την εξουσία και έλλειψης δημόσιας αναφοράς σε αδυναμίες η ιδιότητες του χαρακτήρα τους, ο Κένυς αντέταξε με την αυθάδη πένα του το δικαίωμα της φωτισμένης αστικής τάξης να εξηγήσει με ψυχολογικούς όρους τις ανεπάρκειες των πολιτικών ηγετών της εποχής.

Το βιβλίο του Κένυς δεν αποτελεί, όπως είδαμε, μια ακαδημαϊκή μονογραφία με την κλασική έννοια. Η οικονομική θεωρία εμφανίζεται με την Μαλθουσιανή απαισιοδοξία του κλασικού οικονομικού συστήματος και με το διεθνές εμπόριο να καλείται να παίξει ρόλο μόνιμου παράγοντα αναβολής διαταραχής της λεπτής ισορροπίας μεταξύ αύξησης πληθυσμού και διασφάλισης μέσων διατροφής. Αυτό σημαίνει, με άλλα λόγια, ότι η μονογραφία αυτή εδράζεται σε μία κοινωνική φιλοσοφία, μια μακροσκοπική θεώρηση της ευρωπαϊκής κοινωνίας, στηριγμένη σε οικονομικές πραγματικότητες, και την εντάσσει έτσι στα μεγάλα έργα της οικονομικής γραμματείας.

Πράγματι, ως τότε, τα οικονομικά ήταν, στο χώρο της πολιτικής, μία μισό-αναγνωρισμένη κοινωνική επιστήμη, η γνώμη της οποίας δεν εκτιμώνταν δεόντως ούτε από τους πολιτικούς, ούτε από το ευρύτερο κοινό. Ο Κένυς κατάφερε με την στατιστικά τεκμηριωμένη επιχειρηματολογία του να κάνει διακριτή την συμβολή της στην ανάλυση πολιτικο-οικονομικών προβλημάτων. Από τις Βερσαλλίες και μετά, καμιά απόφαση πολιτικής δεν μπορούσε παρά να διαθέτει ένα θεωρητικό-εμπειρικό υπόβαθρο, να στηρίζεται στη γραφίδα κάποιου οικονομολόγου. Βάζοντας την οικονομική επιστήμη και το επάγγελμα του

οικονομολόγου στο προσκήνιο της κοινωνικής ζωής, ο Κευνς βοήθησε στην «επαγγελματοποίηση» του οικονομολόγου και στην αναγνώριση της δουλειάς του στην κοινωνία, είτε για καλό, είτε για κακό. Η κατάσταση αυτή έμελλε να παγιωθεί μετά το 1944 με τον Κευνς της *Γενικής Θεωρίας* να παίζει και πάλι το πρώτο ρόλο σ αυτή την εξέλιξη.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΨΑΛΙΔΟΠΟΥΛΟΣ

Βιβλιογραφία

- Aldcroft, D. H. (2006)** *Europe's Third World: The European Periphery in the Interwar Years*, Ashgate Publishing
- Backhouse, R/ B. Bateman 2008** *The Cambridge Companion to Keynes*, Cambridge CUP
- Boemeke, M, F. / G. Feldman /E. Glazer (Eds) (2006)** *The Treaty of Versailles. A reassessment after 75 years*. Washington and Cambridge CUP
- Bottom, W. P. (2003)** "Keynes' Attack on the Versailles Treaty: An Early Investigation of the Consequences of Bounded Rationality, Framing, and Cognitive Illusions", *International Negotiation*, Vol. 8, No 2, pp. 367-402
- Capie, F. (2003)** *Depression and Protectionism*, Routledge
- Kent, B. 1989** *The spoils of war. The politics, economics and diplomacy of reparations, 1918-32* Oxford OUP
- Kindleberger, C. P. (1986)** *The World in Depression 1929-1939*, University of California Press
- Kirshner, J. (1999)** "Keynes, Capital Mobility and the Crisis of Embedded Liberalism", *Review of International Political Economy*, Vol. 6, No 3, pp. 313-337
- Maddison, A. (2006)** *The World Economy*, Development Center Studies, OECD Publishing
- Markwell, D 2006** *John Maynard Keynes and International Relations. Economic Paths to war and peace* Oxford OUP

- McCann Jr ,C. R. 1998** *John Maynard Keynes. Critical Responses. Vol I* London
Routledge
- Mac Millan, M 2003** *Paris 1919. Six months that changed the world* N. York
Random House
- Mayer,A. J. 1968** *Politics and Diplomacy of peace making. Containment and
counterrevolution at Versailles, 1918-19* London
- Moggridge, D. E. 1992** *Maynard Keynes. An economist s biography*, London
Routledge
- Myerson, R. B. (2004)** “Political Economics and the Weimar Disaster”, *Journal of
Institutional and Theoretical Economics*, Vol. 160, No 2, (June), pp. 187-209
- Skidelsky, R 1983** *John Maynard Keynes Vol .I. Hopes betrayed, 1883-1920*, London
Macmillan
- Veblen, T. (1920)** “The Economic Consequences of the Peace by J. M. Keynes”,
Review Article, *Political Science Quarterly*, Vol. 35, No 3, (Sep.), pp. 467-
472
- Ψαλιδόπουλος, Μ. 2003** *Διεθνής Σύγκρουση και Οικονομική Σκέψη Αθήνα*
Μεταμεσονύχτιες Εκδόσεις